

LACKFI JÁNOS

A belga–magyar határon*

Antwerpenben élő kitűnő flamand költő-barátom, Benno Barnard biztatott játékosan: ugyan alapítanánk már meg a Belga–Magyar Határért Baráti Társaságot. Féléves brüsszeli ösztöndíjam idején és rövidebb belgiumi tartózkodásaim alatt éppúgy, mint részben Belgiumra irányuló fordítói munkám során itthon, engem is gyakran foglalkoztat a gondolat: hol is helyezkedik el ez a – talán valóságos – határ, s miként könnyíthető meg átlépése.

A belga–magyar (magyar–belga) kapcsolatok meghatározó tényezője a rendkívül népes belgiumi magyar emigráció. Számuk csak a főváros környékén közel ötezerre becsülhető, ami annál is jelentősebb, minthogy a közel tízszeres lélekszámú, sokkal nagyobb kulturális vonzással bíró Párizsba mindössze ötször ennyi magyar került ki. A Belgiumba szakadottak több hullámban érkeztek, s bár olyan ismerősöm is akad, akinek nagyapja trieszti (magyar) huszárként keveredett belga földre, s ott megnősült, letelepedett – ez inkább csak kuriózum –, a két főbb hullám alighanem a 30-as évekre (a gazdasági válság idején számosan érkeztek az akkor még prosperáló bányákba dolgozni vagy éppen ragadtak itt az ígért földje, Amerika felé igyekvőben), és mindenekelőtt 1956 utánra tehető, amikor az ország nagy nyitottságról, befogadó- és segítőkészségről tett tanúbizonyságot (adománygyűjtések, menekülttáborok létesítése, a „kitánorgottak” ruhával-szállással, sőt, munkával való ellátása, stb.). Egy felmérés szerint e magyaroknak csupán kis része értelmiségi. Egy orvosi stage-ra, részképzésre Brüsszelbe érkezett erdélyi egyetemista viszont a számára kijelölt kórház folyosóján sorakozó doktorok névtábláin három-négy magyar nevet is felfedezett. Alighanem másod, harmadgenerációsokról lehetett szó. Akik közül pedig, mint tudjuk, legtöbben már belgának vallják magukat. A leuveni bolhapiac egyik árusa, meghallva, hogy magyarul beszélünk, szóba elegyedett velünk. Ötvenhatos volt, tájézt kiejtéssel. A beszélgetés közepén aztán hirtelen két lépést tett hátrafelé, és kijelentette: „De én már belga vagyok!” Mellette álló nem is értette „keleti” nyelvünket.

Ha Belgiumban „az utca emberét” kérdenénk hazánkról, vállvonást kapnánk válaszul. Könnyen előfordulhat, hogy visszakérdeznék: *Hongrie? Az Európában volna?* Bár ezt nyílt, szimpatikus fiatal orosz ismerősöm is megkérdezte régebben egy franciaországi ifjúsági táborban, s a részletes magyarázatot követően is állandóan, önkényesen Ausztriával egyesített minket. Az átlagfrancia ugyanezt tenné, alighanem ugyanilyen éllel, ugyanezzel a nagyhatalmi szórakozottsággal, tétova érdeklődéssel. A kulturális, nemzeti sokszínűséghez hozzászólt, arab, török, fekete-afrikai polgártársaival együttélő, együtt dolgozó brüsszeli visszakérdezése talán mentes lenne az effajta ösztönös gyanakvástól, mindamellett épp ekkora tájékozatlanságról vallana.

Azon belgák zöme, akik valamelyest ismerik Magyarországot, többnyire az emigrációval való közvetlen vagy közvetett (általában magánemberi) kapcsolat révén válik

* Az alábbiakban Belgium francia részéről (annak is csupán személyes szegmentumáról) esik szó, lévén hogy nyelvismeretem és tapasztalataim az országnak ehhez a feléhez kötnek.

a kérdésben érintetté. Kinttartózkodásom alatt különböző bankfiókok alkalmazottai útlevelém láttán több ízben köszöntek rám magyarul (elhangzott még: „Egezegegre”, „kozonom”), egyikükkel rendszeresen udvarias, pár mondatos beszélgetést is folytattam – felesége magyar volt.

Az érdeklődő átlagbelga tudásáról ékesen árulkodó levél volt kezemben Brüsszelben. A magyar „kultúra” két lelkes hódolója írta, tudni akarták, hol lehet szalámit, kolbászt, tokaji bort és hamisítatlan magyar paprikát kapni Belgiumban, említették, hogy nagyon csodálják a magyarokat, amiért hat lovat ülnek meg egyszerre, s szerettek volna valódi magyar zenéhez jutni. Nos, nekik is, magunknak is azt felelhetem: Brüsszelben van magyar húsbolt, magyar kocsmák és vendéglők, tokajit árusít még a legnagyobb üzletlánc, a GB is, az egyetem CD-kölcsönzőjében pedig Bartók-, Kodály-muzsikát, s egynehány meglehetősen jó ízléssel válogatott népzenei lemezt is fellelhetni. Igaz, ettől még a paprikából spanyolt, borból franciát, szalámiból, kolbászból belgát vagy olaszt vásárol a nem túl megveszekedett magyarpárti polgár.

A „magaskultúra” művelői és közönsége részesülhet a más országokba is eljutó programokból, zenészeink, például Kocsis Zoltán vagy a száztagú cigányzenekar, fesztiválok, koncertek rendszeres résztvevői, ottlétem alatt járt Gentben az európai körúton lévő nagybányai kiállítás, találkoztam Hubay Miklós darabjának bemutatóját hirdető plakátokkal, belga irodalmi folyóiratok (köztük a nagymúltú *Journal des poètes*) szívesen közölnek magyar szerzőktől, s néhány éve jelent meg André Doms és Fázsy Anikó magyar költészeti antológiája. Ez a szűrőpróba persze nem volt, nem is lehet kimerítő, egy teljes lista olvasása nyilván szolgálhatna még érdekes részletekkel, a kultúrkapcsolatok részletes taglalása viszont jóval alaposabb tanulmányt kívánna.

A (városban élő) belga zenehallgató nagy érdeklődéssel fordul más országok népzeneje felé. Alighanem azért, mert a flamand-vallon népi hagyományok elevenen tartása egyáltalán nem jellemző az országra. A karneválok, köztük a leghíresebb, a biche-i, őriznek még valamit e kézen-közön adott, lassanként elkopott tudásból. Ilyenkor rezebanda hangjaira jár körtáncot a sokaság, dobpergésre vonulnak fel a (talán a gyarmati uralom eufóriáját idézendő) narancsot dobáló gille-ek, bohócok. Brüsszelben a Grand Place ódon házai négyszögében évente egyszer középkori öltözetben jelenik meg a belga arisztokrácia, megszemlélni a lovagi játékokat. Mindez azonban egy-egy, jobbára elszigetelt ünnep erejéig tart, a hétköznapi életben is élő táncmozgalmunkhoz hasonlít hiába is keresnénk. Egy Budapesten járt belga ismerősöm nem is igen tudott mit kezdeni a táncmozgalmunk nélküli, szocmodern kultúrházba zárt világgal. A belga szórakozóhelyeken, vendéglőkben, kiskocsmákban dül és dívik viszont minden nem-belga táj muzsikája. Eredeti orosz cigányzene (tangóharmonikával), dél-amerikai, fekete-afrikai, ázsiai melódiák, s természetesen az elmaradhatatlan (igen jó színvonalú) jazz ezernyi alakváltozata. Gyanúm, hogy ezt a miliót minden különösebb erőfeszítés nélkül meghódíthatná a magyar népzene is. Folk- és World Music fesztiválok alkalmával persze szerepelnek prominens együtteseink. Érdekes azonban az a kettős viszony, mely a magyar emigrációt evvel kapcsolatban jellemzi. Az '56-ot követő esztendőkből két-három nagyvárosban rendszeresen összejártak a kiszakadt magyarok táncolni, énekelni. A színvonalat némi rózsavízben oldott, nótás-csárdásos átlagmuzsika jelentette, ám a lelkesedés és a rendszeres „tréning” keltette összetartóerő kétségbevonhatatlan volt, s Liège-ben ez a hagyomány sokszor ma is felelevenedik. Később, a hetvenes években, a brüsszeli magyar házban megszállott néprajzosok kis csapata „csak tiszta forrásból” táplálkozó népi hagyományőrző tanfolyamot indított. Az eredmény ekkor

is kettős volt: az érdeklődő belgák kevés idő elteltével meg tudták különböztetni a régi és új stílusú népdalokat, különböző tájegységek motívumkincsét, s hamar belejöttek a táncolásba, miközben az összejöttek mindössze egyötödét kitevő emigránsok általában ógtak-mógtak a sarokban, s néha erélyesen az „Akácós utat” követelték. Magyar ismerősöm látott egyszer ugyancsak Liège-ben, valamely magyar ünnepség alkalmával egy fiatalembert, aki annyi beleérzéssel, olyan figurákkal járta a néptáncot, mint egy idős parasztember. Ismerősöm a szám után odarohant hozzá, s lelkes szavak közepette kezét rázott vele. A táncos kissé zavartan, udvariasan mosolygott: egy szót sem tudott magyarul, lévén tősgyökeres flamand.

A magyar irodalom a (részben önzetlen magyar fordítók-irodalmárok erőfeszítéseinek következtében létrejött) számos publikáció ellenére is csupán a szakma körein belül ismert. A két ország PEN Clubja a hatvanas-hetvenes években szorosán együttműködött, a legkiemelkedőbb költők, Robert Goffin, David Scheinert, Pierre Della Faille és mások sokat jártak Magyarországon, fordítottak magyar költőket, nem egyikük közülük még magyar tárgyú versei is születtek. Akkoriban írónk is számos alkalommal jártak Belgiumban, például a knokke-i költészeti biennálén. Am nem kevésbé igaz, hogy az – általános iskolában, gimnáziumban kizárólag, egyetemen is 99 százalékban – csak francia irodalmat tanuló francia-belgák még saját irodalmukat sem, vagy alig-alig ismerik. Az a belga (nem irodalmár) értelmiségi, akivel belga irodalomról behatóbban tudtam beszélgetni, egy magyar emigráns pénzügyi szakember volt. S ha már itt tartunk, hadd említsem meg, hogy az egyetlen tanár, akinek a louvain-i (leuven-i) egyetem flamand, illetve frankofon részre való szétválása után mindkét fél továbbra is katedrát kínált, a jeles magyar jezsuita közgazdász, Muzslay páter volt. Mi magyarok tehát olykor belgábbak (nyitottabbak és egyetemesebben belgák) tudunk lenni, mint a belgák maguk. S ha igaz az a bon mot, melyet egy prominens belga politikus ejtett el, nevezetesen hogy „Európa vagy belga lesz, vagy nem lesz”, úgy némely tekintetben európaibbak is vagyunk sok nyugat-európainál.

Tegyük fel egy kísérleti kérdést: mit szólna hozzánk egy belga, ha látna bennünket igaz valónkban, mit mondana rólunk magában, min ütközne meg, és mi nyerné el tetszését? Másként mondva: melyek a magyar, illetve a belga mentalitás azon megkülönböztető jegyei, melyek nehezíthetnék a megértést, s ama bizonyos határsáv felállítását?

A recept egyszerű. Végy egy Magyarországon élt belgát, és kérd meg, hogy szedje rendbe élményeit! Szerencsémre részesülhettem egy ilyen fejtágítóban is. Guibert Boone, aki három évig a mohácsi gimnáziumban tanított, 1995-ben a mons-i egyetem érdeklődői elé tárta tapasztalatait.

Szerinte a (belgához viszonyított) magyar mentalitás három sarkalatos pontja közül az első a térhez való viszony. A személyek közötti távolságok például erősebben kiéleztebbek. Mikor odaérkeztek újdonsült magyar kolléganője végigvezette a város szűk utcáin, lassanként kénytelen volt a falat súrolni, mert a hölgy vállával időnként – önkéntelenül – hozzá-hozzáért az ő vállához. Az igazgatónő, mikor először találkozott, barátságosan hátbaveregette. Ezek a gesztusok pedig belga tájon elképzelhetetlenek, csakúgy, mint a – Boone úgy látta – állandó kézrázás is. Magyarországon az emberek figyelnek egymásra, mondhatni figyelik egymást, míg egy belga sosem kérdezi meg rosszkedvű, ingerült munkatársától: „Mi van, mi fáj?”, s nem teszi szóvá arcán a pörsenést, borotva-vágást. Valóban, Belgiumban hosszú évekig lakhatnak emberek úgy egy házban, akár egymás melletti lakásokban is, hogy egy szokványos jónapotnál

több szót ne váltsanak, s mindvégig tökéletes tudatlanságban leledzenek a szomszéd családi viszonylatai, politikai-közéleti irányultsága, az aktuális eseményekről való keresetlen véleménye, szakmája, kórlapja felől.

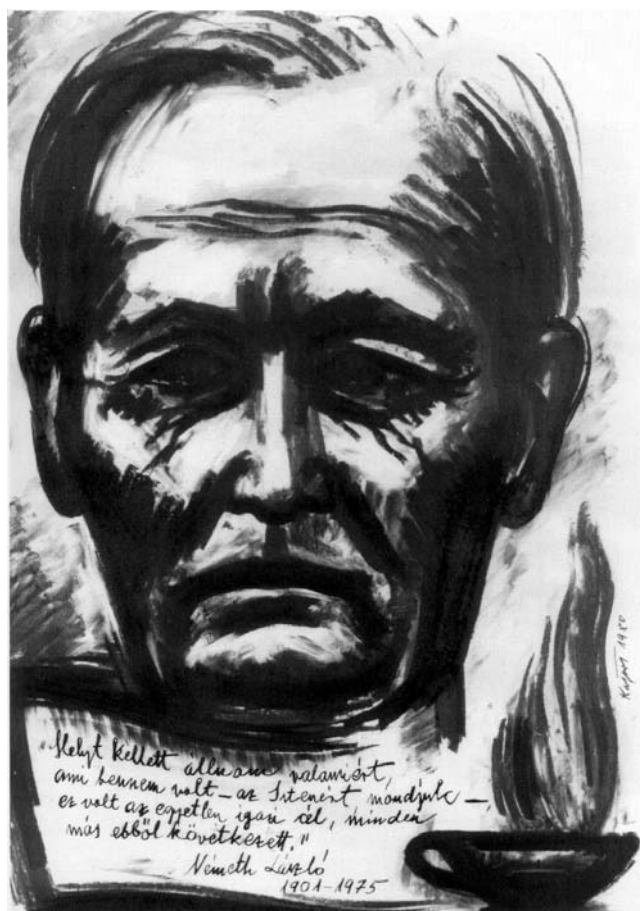
Boone azt is elmondta rólunk, hogy – onnan nézve – nagy hazafiak vagyunk. Mikor egy tábornóz alkalmával őt és honfitársát, tanár-kollegáját a magyar diákok megkérték, énekelniék el nemzeti himnuszukat, s ők az első két-három taktus után nevetve belesültek, mert a Brabançonne-nak *nem ugyanazon változatát* ismerték, a fiatalok ezt nem tudták mire vélni. Egy időben a magyarhoz hasonlóan még a belga tévében is elhangzott műsorzáraskor a himnusz. A belga tévénező azonban még az első akkordok előtt, míg a magyar, Boone tapasztalata szerint, csak a himnusz után zárta-zárja el a készületet. S ugyanígy ismeretlen arrafelé a Himnusz hangjaira történő újévi koccintás. A piros-fehér-zöld, mint fogalom, szerepel a magyar Értelmező Kéziszótárban, annak belga változatában viszont – számukra természetes módon – hiába keresnénk a fekete-sárga-pirost. Ugyanígy nincs náluk megfelelője büntudatunknak, Mohács és Trianon állandó, szavak mögötti jelenlétének, sem kötelező rezignáltságunknak, vagy annak a siránkozó-panaszló hangnemnek, melyben a magyar beszélők legtöbbször rendesen megnyilatkozik. (Érdekes adalék, hogy az 1830-as államalapításig más és más urak kezén lévő belga földön is szinte egymást váltották a véres hadjáratok és megtorló akciók, századunkban pedig mindkét háború folyamán sokkoló hirtelenséggel rohanta le Németország éppen Belgiumot. Persze az is igaz, hogy az erős kereskedővárosok az előző századok során általában megőrizték függetlenségüket, s a két világháborútól eltekintve az államiságban létezés idestova több mint százhatvan esztendeje is nagyjából zavartalannak volt mondható.)

Harmadsorban mentalitásunk nyelvi-udvariassági vetületéről esett szó. Hazánkban nagy a tekintélytisztület, hangsúlyozottak a „doktor úr”, „tanár úr” címek, a felnőtteknek kijáró „kezitcsókolom” fordulat pedig a kívülálló számára sosem hallott dolog. Az egyes szám harmadik személyű magázódás alázatos szokása Boone-nak még értelmezési zavart is okozott. Mikor a takarítónő közölte vele: „Jövő héten nem leszek itt, jó lenne, ha a Tanár úr felsöpörné a folyosót”, ő belga fejjel azt felelte: „Jó, majd megmondom neki”. Csak nagy sokára kapott észbe, hogy az előkelő Tanár úr voltaképpen ő maga. Az étkezés és vendéglátás „különc” magyar szokásait is csokorba lehet gyűjteni. Nálunk a vendég kiskirály, nem mosogathatja el az edényt a háziakkal, sőt, sokszor a gazda sem mosogat, mert az női dolog; itt még a családtagok is megköszönik az étkezést; aki befejezte az evést, felállhat, míg a belgák olykor órákat is eltöltenek együtt az asztalnál; vidéken mindig az asszony merít, s mindig először a férfiaknak... A patriarchális szemléletet nyelvünk egyes aspektusai is tükrözik, a hitves felveszi férje nevét, a „feleségül venni”, „férjhez menni” kifejezések egyirányúságról tanúskodnak, a fiúk gyakran kapják apjuk keresztnévét. Mindezek a számunkra természetes tények belga szemmel nézve szokatlan merevség, ómódiság érzetét keltik.

Az udvariassági szokások másféleségéről nekem is adódott személyes tapasztalatom. Ha Brüsszelben családostul vendégségbe hívtak, mosolyogva megköszöntük és zsebetettük a meghívást, úgy véltük, hogy ha az illető komolyan gondolja, amit mondott, nem csupán udvariaskodott, lesz szíves pontosítani, időpontot kérni-mondani. Úgy véltük, ennél mi sem természetesebb. Míg aztán egyik ismerősünk, miután már harmadszor vagy negyedszer ajánlotta fel vendégszeretetét, kifakadt: most akarjuk, vagy nem akarjuk meglátogatni? Kiderült, az adekvát eljárás az lett volna, ha az első ajánlat elhangzásakor előkapjuk noteszunkat, rögtön konkrét dátumot ajánlunk, azon

melegében szaván fogva a meghívót. Ha ezt a rendszert itthon bevezetnénk, minden bizonnyal jelentősen csökkennének a spontán (és felelőtlen) vendégszeretet megnyilvánulásai.

A belga–magyar határ tehát – ember és ember közötti viszony tekintetében – olykor nagyonis élesen meghúzható, kulturális ismeretek és mentalitás tekintetében is jócskán akadnak eltérések. Minél több (kulturális vagy személyes) átlépéssel viszont gazdagíthatjuk egymást, s azt hiszem csakis egyfajta kölcsönösség elve alapján, vagyis a nyitás gesztusa révén ismertethetjük meg jobban magunkat is.

KAJÁRI GYULA: NÉMETH LÁSZLÓ